

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานความรู้ในการดำเนินการวิจัย และพัฒนาทักษะการอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดบ้านโพธิ์ (มิตรภาพที่ 132) ตำบลห้วยป่าหวาย อำเภอพระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี ขอเสนอสาระสำคัญตามลำดับ ดังนี้

1. บริบทโรงเรียนวัดบ้านโพธิ์ (มิตรภาพที่132) ตำบลห้วยป่าหวาย อำเภอพระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี
2. การอ่านจับใจความ
3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)

บริบทโรงเรียนวัดบ้านโพธิ์(มิตรภาพที่ 132) อำเภอพระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี

โรงเรียนวัดบ้านโพธิ์(มิตรภาพที่132) ตั้งอยู่ หมู่ที่ 7 ตำบลห้วยป่าหวาย อำเภอพระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี ห่างจากอำเภอพระพุทธรบาท ประมาณ 11 กิโลเมตร และห่างจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรีเขต 1 ประมาณ 25 กิโลเมตร เมื่อประมาณ 100 กว่าปีมาแล้วที่ดินบริเวณนี้เป็นป่ารกทึบมากมีสัตว์ป่านานาชนิด ต่อมาเมื่อมีคนอพยพมาตั้งรกราก และใช้ที่ดินบริเวณนี้ทำมาหากินมากขึ้น จึงเรียกชาวบ้านบริเวณนี้ว่า "หมู่บ้านโพธิ์" เพราะบริเวณนี้มีต้นโพธิ์ขึ้นอยู่ก่อนแล้ว จึงเรียกชื่อว่าเป็นบ้านโพธิ์มาจนทุกวันนี้ เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2483 ขุนวิจารณ์ นายอำเภอสมัยนั้น ได้จัดตั้งโรงเรียนขึ้นโดยอาศัยศาลาการเปรียญวัดบ้านโพธิ์เป็นสถานที่เรียน และมีนายสำริ นามมิ่งส์ เป็นครูใหญ่คนแรก จนถึงปี พ.ศ. 2515 จึงได้สร้างอาคารถาวรขึ้นเป็นแบบ 017 ขนาด 4 ห้องเรียนโดยได้รับงบประมาณจากมูลนิธิการศึกษามิตรภาพจำนวน 109,750 บาท และงบประมาณจากกรมการปกครองกระทรวงมหาดไทยอีก 167,250 บาทรวมเป็นงบทั้งสิ้น 277,00บาท ส่งมอบให้องค์การบริหารจังหวัดสระบุรีเมื่อวันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ. 2515 และได้ตั้งชื่อโรงเรียนว่า โรงเรียนวัดบ้านโพธิ์(มิตรภาพที่ 123) ตั้งแต่นั้นมาโดยอาศัยที่ดินวัดปลูกสร้าง จำนวน 2 ไร่ 10 ตารางวา

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2523 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สปช.) ได้อนุมัติงบประมาณ 204,000 บาท เพื่อต่อเติมชั้นล่างเพิ่มอีก 4 ห้องเรียน ในปีงบประมาณ 2528 ได้รับงบประมาณจากสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สปช.) เพื่อก่อสร้างอาคารอเนกประสงค์เพิ่มขึ้นอีก 1 หลังงบประมาณ 330,100 บาทและผู้รับเหมาส่งงานเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2526 ต่อมาได้ปรับปรุงทาสีอาคารเรียนใหม่เมื่อปี 2538 ในวงเงิน 40,000 บาท

จากการทอดผ้าป่า และในปี 2540 ได้ปรับปรุงทาสีอาคารอเนกประสงค์ใหม่อีกในวงเงินงบประมาณ 39,000 บาท จากทางราชการ

1. อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับที่ตั้งบ้านเรือนของประชาชน
ทิศใต้	ติดต่อกับถนนสาธารณะ
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับที่นางงลำลี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับถนนเข้าหมู่บ้าน

2. ข้อมูลทั่วไป

2.1 ชื่อโรงเรียนวัดบ้านโพธิ์(มิตรภาพที่ 132) ที่ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 ตำบลห้วยป่าหวาย อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี รหัสไปรษณีย์ 18120 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรีเขต 1 โทรศัพท์ 036 – 239010 เปิดสอนระดับก่อนประถมศึกษาถึงระดับประถมศึกษา มีเนื้อที่ ประมาณ 2 ไร่ 10 ตารางวา

2.2 พื้นที่เขตบริการ หมู่ที่ 7 และหมู่ที่ 14 ตำบลห้วยป่าหวาย อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี

2.3 ประวัติการจัดการศึกษา พ.ศ. 2483 โรงเรียนเริ่มก่อตั้ง เปิดทำการสอนระดับประถมศึกษาปีที่ 1 - 4 ต่อมาทางราชการเปิดการศึกษาภาคบังคับ จึงเปิดทำการสอนครบถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ตั้งแต่ปีการศึกษา 2523 เป็นต้นมา

พ.ศ. 2531 โรงเรียนเปิดชั้นเด็กเล็กเพิ่มอีก 1 ห้องเรียน

พ.ศ. 2536 โรงเรียนเปิดรับชั้นอนุบาล 1 เพิ่มอีก 1 ห้องเรียน และในปี 2537 เปิดชั้นอนุบาล 2 แทนชั้นเด็กเล็ก

ปัจจุบัน ปีการศึกษา 2550 โรงเรียนได้เปิดทำการสอน 2 ระดับ คือ ระดับก่อนประถม และระดับประถมศึกษา ชั้นอนุบาล 1 ถึง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

รายชื่อคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

1. นายเหลียง พรมมา	ผู้ทรงคุณวุฒิ	ประธานกรรมการ
2. นายสุเทิน ชุนศรี	ผู้ทรงคุณวุฒิ	รองประธานกรรมการ
3. พระสมชาย อนุตตโร	ผู้แทนผู้นำศาสนา	กรรมการ
4. นายคะนอง พรมมา	ผู้แทนองค์กรชุมชน	กรรมการ
5. นายสมชัย จันทวิทภัย	ผู้แทนครู	กรรมการ
6. นางบุญเลิศ สมสะอาด	ผู้แทนผู้ปกครอง	กรรมการ
7. นายจำลอง พรมมา	ผู้แทนองค์กรท้องถิ่น	กรรมการ
8. นายสายันต์ พรมมา	ผู้แทนศิษย์เก่า	กรรมการ
9. นายอารัญ คุลี	ผู้บริหารโรงเรียน	กรรมการและเลขานุการ

3. ข้อมูลนักเรียน

ปัจจุบันโรงเรียนมีข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนนักเรียน ดังนี้

ตาราง 1 ข้อมูลสถิตินักเรียนจำแนกตามลำดับชั้นประจำปีการศึกษา 2550 โรงเรียนวัดบ้านโพธิ์ (มิตรภาพที่ 132) ตำบลห้วยป่าหวาย อำเภอพระพุทธรักษา จังหวัดสระบุรี

ระดับชั้น	จำนวน ห้องเรียน	จำนวนนักเรียน		
		ชาย	หญิง	รวม
อนุบาล 1	1	-	1	1
อนุบาล 2	1	-	4	4
ประถมศึกษาที่1	1	1	1	5
ประถมศึกษาที่2	1	1	5	2
ประถมศึกษาที่3	1	6	2	6
ประถมศึกษาที่4	1	7	2	8
ประถมศึกษาที่5	1	4	1	9
ประถมศึกษาที่6	1	5	6	11

ที่มา : (โรงเรียนวัดบ้านโพธิ์ (มิตรภาพที่ 132), 2550, หน้า 5)

4. ข้อมูลครูและบุคลากร

รายละเอียดเกี่ยวกับผู้บริหารและบุคลากร มีดังนี้

4.1 ชื่อผู้บริหารสถานศึกษา นายอริญ คุลี อายุ 47 ปี

4.2 ผู้ช่วยผู้บริหาร ไม่มี (แต่งตั้งให้ นายสมชัย จันทฤทธิ์ รักษาการในตำแหน่งแทน)

4.3 ข้อมูลค้ำบุคลากร

4.3.1 จำนวนครูทั้งหมด 4 คน ครูชาย 3 คน ครูหญิง 1 คน อายุเฉลี่ยข้าราชการครู 48 ปี ประสบการณ์สอนเฉลี่ยข้าราชการครู 25 ปี

4.3.2 บุคลากรอื่น ลูกจ้างประจำ ชาย 1 คน

4.3.3 พระช่วยสอน 2 รูป

5. สภาพชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่

เมื่อประมาณ 100 กว่าปีมาแล้วที่ดินบริเวณนี้เป็นป่ารกทึบมากมีสัตว์ป่านานาชนิด ต่อมาผู้คนอพยพมาตั้งรกราก และใช้ที่ดินบริเวณนี้ทำมาหากินมากขึ้น และเรียกหมู่บ้านนี้ว่า บ้านโพธิ์ เพราะบริเวณนี้มีต้นโพธิ์ขึ้นอยู่ก่อนแล้ว จึงเรียกชื่อที่บ้านโพธิ์มาจนทุกวันนี้

สภาพชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่เรียกว่าหมู่บ้านโพธิ์ ซึ่งมีพื้นที่เขตบริการ 2 หมู่ คือ หมู่ 7 และหมู่ 14 ตำบลห้วยป่าหวาย อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี ซึ่งมีจำนวนครัวเรือนกัน ประมาณ 160 ครัวเรือน ประชากรประมาณ 1,200 คน ประชากรประกอบอาชีพเกษตรกรรม เป็นส่วนใหญ่ คือ ทำไร่ ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ปัจจุบันคนรุ่นหนุ่มสาวได้เข้าทำงาน ตามโรงงานมากขึ้น เพราะมีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นมาก และมีรถรับ-ส่งคนงานทำให้สะดวก ในการเดินทาง ผู้สูงอายุจึงต้องอยู่ดูแลบุตรหลานแทนพ่อแม่ จึงทำให้อาชีพเกษตรกรรมลดลง บ้างจะทำเฉพาะพวกมีที่ดินทำกิน ส่วนพวกไม่มีที่ทำกินก็จะทำงานรับจ้างทั่วไป ซึ่งพวกกลุ่ม หลังนี้จะมีปัญหาด้านการเงินเสมอๆฐานะยากจนหาเข้ากินค่าซึ่งเป็นปัญหากับชุมชนเสมอๆมา โดยรวมสภาพเศรษฐกิจของชุมชนยังไม่ดีนัก จะมีนักเรียนขาดแคลนและมีปัญหาอยู่จำนวนมาก ประมาณ ร้อยละ 40 ของนักเรียนทั้งโรงเรียน ประเพณีและวัฒนธรรมประชาชนส่วนใหญ่นับถือ ศาสนาพุทธ ในชุมชนมีวัดเพียงแห่งเดียวที่ใช้เป็นศูนย์รวม ที่พบปะถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมใน ชุมชน ชีวิตความเป็นอยู่มีการพึ่งพาอาศัยกันตามแบบอย่างที่ดีของสังคมไทยชนบททั่วไป

6. สภาพการศึกษาของชุมชนส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับ ป.6

6.1 ร้อยละ 60 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ที่เหลือจะทำงานโรงงานรับจ้างทั่วไป

6.2 ประชากรร้อยละ 100 นับถือศาสนาพุทธ

6.3 ฐานะทางเศรษฐกิจ / รายได้โดยเฉลี่ย 20,000 ต่อปี

7. โอกาสและข้อจำกัดของโรงเรียน

โรงเรียนตั้งอยู่ในพื้นที่ร่วมกับวัดโดยอาศัยพื้นที่วัดก่อสร้างอาคารเรียนทั้งหมดการ ดำเนินกิจกรรมของโรงเรียนและวัดจึงมีความผูกพันกัน คณะกรรมการวัดและคณะกรรมการ สถานศึกษาขั้นพื้นฐานส่วนมากเป็นคณะกรรมการชุดเดียวกัน หากวัดหรือโรงเรียนจัดกิจกรรม จะดำเนินการร่วมกันเสมอๆประชากรส่วนใหญ่เอื้ออาทรให้การสนับสนุนการจัดการเรียนด้วยดี เสมอมา แต่ข้อจำกัดเรื่องรายได้ก็น้อยมักจะสนับสนุนด้านแรงงานเป็นส่วนใหญ่ ปัจจุบันการ คมนาคมสะดวกขึ้น รถรับส่งนักเรียนมีบริการอย่างทั่วถึงประกอบกับผู้ปกครองมีลูกน้อยคน และมีรายได้จากการรับจ้างโรงงาน ไม่มีเวลามาส่งลูกจึงส่งบุตรหลานไปเรียนที่อื่นไม่ต้องมาส่ง เพราะรถวิ่งถึงหน้าบ้านทำให้ปริมาณนักเรียนลดลงนักเรียนที่เรียนส่วนใหญ่จึงมีฐานะยากจน ซึ่งเป็นปัญหาในการจัดการศึกษาของโรงเรียน ซึ่งจะต้องจัดหางบประมาณจากภายนอกมาเสริม เพิ่มให้นักเรียนที่ขาดแคลนในด้านต่าง ๆ

8. วิสัยทัศน์โรงเรียน

โรงเรียน บุคลากร นักเรียนมีมาตรฐาน บริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม มุ่งให้นักเรียนเป็นคนดี คนเก่ง อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข อนุรักษ์ความเป็นไทยและความเป็นสากลพัฒนาสิ่งแวดล้อมใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการเรียนรู้

9. ภารกิจ พันธกิจ

9.1 พัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา ให้ผู้เรียนมีทักษะในการคิด การทำงาน มีนิสัยรักการอ่าน การเขียน ใฝ่รู้ใฝ่เรียน รักการค้นคว้า มีวินัย ขยันซื่อสัตย์ ประหยัด รับผิดชอบ และมีจิตสำนึกในความเป็นไทย

9.2 พัฒนาบุคลากรให้มีวิทยุกำลังใจ มีความรู้ ทักษะ สู่มาตรฐานวิชาชีพ

9.3 จัดระบบบริหารจัดการให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ สนับสนุนให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

9.4 พัฒนาสิ่งแวดล้อมและใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการเรียนรู้

10. เป้าหมาย

10.1 ผู้เรียนทุกคน มีสุขภาพกายและจิตที่ดี มีทักษะในการคิด การทำงาน มีนิสัยรักการอ่านการเขียน ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการค้นคว้า มีวินัย ขยันซื่อสัตย์ ประหยัด รับผิดชอบและมีจิตสำนึกในความเป็นไทย

10.2 ครูจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายโดยเน้นเด็กนักเรียนเป็นสำคัญ

10.3 บุคลากรมีวิทยุกำลังใจในการทำงาน และได้รับการพัฒนาสู่มาตรฐานวิชาชีพ

10.4 โรงเรียนได้รับความร่วมมือจากชุมชนและองค์กรต่างๆมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

10.5 สภาพแวดล้อมของโรงเรียนได้รับการปรับปรุงให้ น่าดู น่าอยู่ น่าเรียนและเป็นแหล่งเรียนรู้

10.6 การบริหารจัดการ ข้อมูลสารสนเทศ เป็นระบบ ถูกต้อง รวดเร็ว โดยใช้ นวัตกรรมเทคโนโลยีช่วยดำเนินการ

11. คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน (ตามหลักสูตรสถานศึกษา)

11.1 มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ

11.2 รักการอ่านใฝ่รู้ ใฝ่เรียน

11.3 มีความรักและภูมิใจในความเป็นไทย

11.4 มีความขยันหมั่นเพียร

11.5 รักการออกกำลังกายและสุขภาพจิตที่ดี

12. ทิศทางและเป้าหมายการจัดการศึกษาของโรงเรียน

โรงเรียนจะสร้างให้มีคุณภาพและคุณภาพจิตที่ดี มีความเป็นเลิศทางวิชาการ โดยเน้นการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร และเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ นำความรู้ทางธรรมจริยธรรม ยึดมั่นในหลักธรรมของศาสนา อนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ทรัพยากรของท้องถิ่น ดำรงความเป็นไทยมีความรู้ มีทักษะและมีคุณธรรมเป็นพื้นฐาน ในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขตลอดจนการศึกษาต่อและการประกอบอาชีพต่อไป

การเรียนการสอนจะเน้นให้ผู้เรียน นำความรู้ ทักษะทางความคิด การทำงานและแก้ไขด้วยเหตุผล ฟังตนเอง สามารถปฏิบัติงานด้วยความขยัน อดทน มีความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต ประหยัด มีวินัยและตรงต่อเวลา รักและเห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่นเป็นผู้มีวัฒนธรรม มีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นและความเป็นไทย

การอ่านจับใจความ

1. ความเข้าใจเรื่องและระดับการอ่าน

1.1 องค์ประกอบของความเข้าใจในการอ่าน

จรรยา บุญมีประเสริฐ (2537, หน้า 25) กล่าวว่าองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญของความเข้าใจในการอ่านมีอยู่ 9 ประการต่อไปนี้ คือ

1. ความรู้ในเรื่องศัพท์
2. ความมีเหตุผลในการอ่าน ความสามารถในการหาความหมาย และรวบรวมความหมายของใจความหลายๆ ใจความเข้าด้วยกัน
3. ความสามารถในการค้นหาข้อความที่ผู้เขียนแสดงสาระสำคัญของเนื้อเรื่องอย่างกระจ่างแจ้ง เพื่อเป็นประโยชน์ในการรวบรวมความคิดของเรื่องได้
4. ความสามารถในการแสดงความมุ่งหมายความสนใจหรือความคิดของผู้เขียน
5. ความสามารถที่จะหาความมุ่งหมายของคำที่ไม่คุ้นเคยจากข้อความหรือสามารถตัดสินใจได้ว่าในบรรดาความหมายหลายๆ อย่างของคำนั้น ความหมายใดจะเหมาะสมกับคำนั้นในข้อความนั้น
6. ความสามารถในการรวบรวมเนื้อความย่อยๆ ที่ปรากฏในเนื้อเรื่องที่อ่านได้
7. ความสามารถในการติดตามวิธีดำเนินเรื่องของเรื่องราวที่อ่าน และสามารถคาดคะเนเรื่องราวที่เกิดขึ้นก่อนและภายหลังเรื่องที่อ่านได้
8. ความรู้เรื่องวิธีการเขียนต่างๆ
9. ความสามารถในการหาใจความสำคัญของเรื่องที่อ่านได้

สรุปองค์ประกอบของความเข้าใจในการอ่านหมายถึง ความสามารถในการเข้าใจคำศัพท์ เข้าใจความหมาย การดำเนินเรื่อง และความสำคัญของเรื่องที่อ่าน

1.2 ระดับของการอ่าน

ระดับความเข้าใจในการอ่าน หมายถึง ในการอ่านสื่อใดๆก็ตามผู้อ่านไม่สามารถทำความเข้าใจเรื่องที่อ่านได้ การอ่านนั้นๆย่อมไม่เกิดประโยชน์ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญด้านการอ่านได้กล่าวถึงความเข้าใจในการอ่านไว้ต่าง ๆ ดังนี้ ฉวีลักษณ์ บุญยะกาญจน (2525, หน้า 75) จัดอันดับการอ่านเป็น 3 ระดับดังนี้

1. การอ่านเอาเรื่อง (Literal Reading) การอ่านระดับนี้บ่งชี้ชัดแล้วว่า อ่านหนังสือ ออก อ่านได้ อ่านแล้วรู้เรื่องว่าอ่านอะไร เป็นอย่างไร เกี่ยวข้องกับใคร ผู้อ่านจะใช้ความสามารถด้านความจำเป็นส่วนใหญ่

2. การอ่านชั้นแปลความ ตีความ ขยายความ (Interpretative Reading) ผู้อ่านต้องใช้ความสามารถนอกเหนือไปจากการอ่านเอาเรื่อง คือต้องจำเรื่อง ต้องแปลความ ต้องขยายความ เป็นระดับความเข้าใจที่สูงไปกว่าการอ่านเอาเรื่อง

3. การอ่านชั้นวิจารณ์ (Critical Reading) การอ่านระดับนี้ต้องใช้ความสามารถของสติปัญญาขั้นสูง โดยอาศัยการอ่านระดับอ่านเอาเรื่อง การแปลความ

จรรยา บุญมีประเสริฐ (2537, หน้า 23) ได้แสดงความเห็นว่าการเข้าใจในการอ่านไม่ได้จำกัดอยู่ที่เพียงการตอบคำถามได้ถูกต้องเท่านั้น แต่หมายถึงความเข้าใจ 2 ระดับ คือ

1. ระดับต่ำ ความเข้าใจระดับนี้จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อผู้อ่านพอใจกับสิ่งที่ตน อ่าน เข้าใจความหมาย และมีมโนทัศน์อย่างถูกต้องตามหลักไวยากรณ์

2. ระดับสูง นักเรียนต้องจับใจความสำคัญให้ได้ เข้าใจถึงแก่นของแนวคิด ที่เขียนอยู่ และสามารถเปรียบเทียบแนวคิดเหล่านั้นกับสิ่งที่เคยรู้มาเพื่อที่จะรับเอาสาระสำคัญ และแนวคิดใหม่มาผสมผสานเป็นมโนทัศน์ทั้งใหม่และเก่าให้เข้าด้วยกัน เมื่อพิจารณาถึงระดับความเข้าใจการอ่านนั้น จะเห็นได้ว่าระดับของความเข้าใจในการอ่านนั้นจะมีความแตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของการอ่าน และความสามารถของผู้อ่าน เพราะถ้าผู้อ่านไม่สามารถเข้าใจสิ่งที่อ่าน ไม่สามารถจับใจความสำคัญของสิ่งที่อ่าน จะไม่สามารถนำความรู้ ความคิด จากสิ่งที่อ่านไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ฉะนั้นในการสอนอ่านจับใจความ ผู้สอนจำเป็นต้องฝึกฝนให้ผู้เรียนมีคุณสมบัติเหล่านี้เพื่อพัฒนาการอ่านจับใจความให้ได้ผล

2. ความหมายของการอ่านจับใจความ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2545, หน้า 915) ให้ความหมายของการอ่านไว้ว่า การอ่านเป็นคำกริยา หมายถึง ว่าตามตัวหนังสือออกเสียงตามตัวหนังสือ ดูหรือเข้าใจตามตัวหนังสือ สังเกตหรือพิจารณาเพื่อความเข้าใจ นักการศึกษาได้ให้ความหมายของการอ่านไว้ดังนี้

ในขณะทันพล จันทร์เพ็ญ (2535, หน้า 23) ได้กล่าวว่าการอ่านจับใจความ หมายถึง การจับความคิดของผู้เขียน จับความสำคัญของเนื้อความตอนที่ทำให้เรื่องราวต่าง ๆ เกิดขึ้น

เสริมศรี หอกิมาวรกุล (2526, หน้า 390) กล่าวว่า การอ่านจับใจความเป็น การอ่าน เพื่อต้องการทราบ ว่า เรื่องนั้นเป็น เรื่องเกี่ยวกับอะไร มีความสำคัญตรงไหน และหมายความว่าอย่างไร

สมพร มั่นตะสูตร (2539, หน้า 8) กล่าวว่า เป็นการรับรู้ความหมายจากถ้อยคำที่อยู่ในสิ่งตีพิมพ์หรือหนังสือ โดยผู้อ่านรับรู้ว่าคุณเขียนได้ส่งสารอะไรมา ยังผู้อ่าน ในด้านความคิด ความรู้ ความหมายและความสัมพันธ์กับสิ่งอื่นว่าผู้เขียนต้องการแสดงความคิดอย่างไร มีความหมายว่าอย่างไร เกี่ยวข้องกับอะไรบ้าง

วัชรนันท์ สันสถาพรพงษ์ (2534, หน้า 33) กล่าวว่า การอ่านจับใจความ หมายถึง การทำความเข้าใจและแปลความหมายของเนื้อเรื่องหรือข้อความที่อ่าน สามารถจับสาระสำคัญ และเข้าใจจุดหมายสำคัญของเรื่องนั้น ได้อย่างรวดเร็วและถูกต้อง

ววมยุรา เหมือนนิล (2541, หน้า 17) กล่าวว่า การอ่านจับใจความเป็นความเข้าใจ เรื่องที่อ่านระดับต้น และเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการอ่านระดับสูงต่อไป เช่น ถ้านักเรียน จับใจความเรื่องที่อ่านไม่ได้คือไม่รู้เรื่องก็ไม่สามารถอ่านเพื่อวิจารณ์ว่าเรื่องนั้นดีหรือไม่ ไม่ได้เลย

ประพนธ์ เรืองณรงค์ (2545, หน้า 11) กล่าวไว้ว่าการอ่านจับใจความหมายถึง การอ่านเพื่อเก็บสาระสำคัญหรือใจความสำคัญของเรื่องโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสรุปใจความสำคัญหา คำสำคัญ ใช้แผนภาพโครงเรื่องเพื่อพัฒนาการอ่าน รวมทั้งการรู้จักใช้คำตามเกี่ยวกับเนื้อหาและการพัฒนาทางด้านความคิด พฤติกรรมที่แสดงว่านักเรียนอ่านจับใจความได้พิจารณาจากการที่ นักเรียนลำดับเหตุการณ์เรื่องที่อ่านได้ เล่าเรื่องโดยใช้สำนวนของตนเอง บอกรายละเอียด ชื่อ ตัวละคร สถานที่ เหตุการณ์สำคัญ ตลอดจนแยกแยะข้อเท็จจริง ปฏิบัติตามคำสั่ง หรือคำแนะนำ ได้ บอกใจความสำคัญและสรุปได้

จันทรา ค่านคงรักษ์ (2536, หน้า 13) กล่าวว่า การอ่านจับใจความคือการอ่านที่ นักเรียนทำความเข้าใจเนื้อเรื่องจับสาระสำคัญของเรื่องที่อ่านโดยแยกประเด็นหลัก ประเด็นรอง และสามารถเชื่อมโยงรายละเอียดที่สำคัญของเนื้อเรื่องได้

นอกจากนี้วันิดา สายสุวรรณ (2544, หน้า 9) ยังได้กล่าวสรุปถึงความหมายของการอ่านจับใจความไว้ได้ว่าการอ่านจับใจความเป็น การอ่านเพื่อทำความเข้าใจเนื้อเรื่อง เข้าใจจุดมุ่งหมายของผู้เขียน และจับสาระสำคัญของเรื่องไว้

จากความหมายของการอ่านจับใจความดังกล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า การอ่านจับใจความหมายถึง การอ่านออกเสียงและอ่านในใจเพื่อให้เข้าใจในเนื้อหาสาระของเรื่องที่อ่านซึ่งรวมถึง แนวคิด ข้อมูล ทักษะคติ ตลอดจนจุดมุ่งหมายในการเขียน

3. กระบวนการอ่านจับใจความ

ในการทำงานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จและได้ผลดี ต้องมีการทำงานที่เป็นระบบ มีขั้นตอนที่ถูกต้องชัดเจน รวมทั้งมีการประสานสัมพันธ์กันจึงจะทำให้งานบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

การอ่านจับใจความก็เช่นเดียวกัน มีนักการศึกษากล่าวถึงกระบวนการอ่านที่สามารถนำมาใช้ในการอ่านจับใจความไว้ดังนี้

ในการฝึกอ่านจับใจความธีรญา เจริญมจูล (2547, หน้า 85-87) เสนอวิธีการไว้ดังนี้

1. หาประโยคใจความสำคัญและประโยคใจความสำคัญรองแต่ละย่อหน้า ซึ่งมีลักษณะดังนี้ ใจความสำคัญอยู่ตอนต้นย่อหน้าซึ่งพบมาก ใจความสำคัญอยู่กลาง ย่อหน้า ใจความสำคัญอยู่ที่ท้ายย่อหน้า และใจความสำคัญอยู่ตอนต้นและตอนท้ายย่อหน้า

2. เมื่อได้ประโยคใจความสำคัญแล้ว พิจารณาหาส่วนที่เป็นใจความสำคัญของเรื่อง โดยตัดส่วนที่ไม่จำเป็นออก ถ้าเรื่องเป็นร้อยกรองให้เขียนเป็นร้อยแก้วก่อน

3. เรียบเรียงใหม่เป็นสำนวนภาษาของตนเอง

นอกจากนี้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 (กรมวิชาการ, 2546, หน้า 4 - 5) ได้กำหนดสาระและมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเกณฑ์ในการกำหนดคุณภาพของผู้เรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย สาระที่ 1 : การอ่าน มาตรฐานที่ 1.1 ใช้กระบวนการอ่าน สร้างความรู้และความคิดไปใช้ตัดสินใจ แก้ปัญหาและสร้างวิสัยทัศน์ในการดำเนินชีวิต และมีนิสัยรักการอ่าน และกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ภาษาไทยช่วงชั้นที่ 2 (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6) ไว้ว่า

1. สามารถอ่านได้คล่อง และอ่านได้เร็วขึ้น เข้าใจความหมายของคำ สำนวนโวหาร การบรรยาย การพรรณนา การเปรียบเทียบ การใช้บริบท เข้าใจความหมายของถ้อยคำ สำนวน เนื้อเรื่อง และใช้แหล่งความรู้พัฒนาความสามารถการอ่าน

2. สามารถแยกข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็น วิเคราะห์ความ ตีความ สรุปความจากเรื่องที่อ่านและใช้แผนภาพโครงเรื่องหรือแผนภาพความคิดพัฒนาความสามารถในการอ่านโดยนำความรู้ ความคิดจากการอ่านไปใช้แก้ปัญหาตัดสินใจคาดการณ์ และใช้การอ่านเป็นเครื่องมือพัฒนาตน การตรวจสอบความรู้และค้นคว้าเพิ่มเติม

3. สามารถอ่านในใจ อ่านออกเสียงบทร้อยแก้ว และร้อยกรองได้รวดเร็วถูกต้องตามลักษณะคำประพันธ์ อักษรวิธี และจำบทร้อยกรองที่ไพเราะเลือกอ่านหนังสือที่เป็นประโยชน์ทั้งความรู้และความบันเทิง มีมารยาทการอ่านและนิสัยรักการอ่าน

สรุปได้ว่า หลักการอ่านและกระบวนการอ่านจับใจความ จะต้องอ่านอย่างรวดเร็ว ก่อนหนึ่งครั้ง และอ่านเพื่อเก็บใจความของแต่ละย่อหน้าอย่างละเอียดอีกครั้ง แล้วตั้งคำถาม คอบคำถาม เขียนแผนภาพโครงเรื่อง เขียนเรื่องด้วยสำนวนภาษาของตนเอง บอกแนวคิดและสรุปเรื่องได้

4. การอ่านจับใจความสำคัญ

การอ่านจับใจความ มีนักการศึกษาหลายคนได้กล่าวไว้ เช่น ฟลัด และแลปปี (Flood & Lapp, 1988, หน้า 780-781) เป็นผู้นำเสนอทฤษฎีการจัดลำดับข้อความ และวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อความอันเป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการอ่านจับใจความโดยเฉพาะดังนี้

4.1 เน้นการจัดลำดับข้อความ เน้นว่าการอ่านเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับหลักจิตวิทยา 2 ประการ คือ การรับรู้ข่าวสารและเมื่อรับรู้ข่าวสารแล้วนำไปเปรียบเทียบกับประสบการณ์เดิมแล้วจะเกิดเป็นความรู้ใหม่ โดยที่ผู้อ่านรับรู้ข่าวสารแล้วจะนำไปเปรียบเทียบกับประสบการณ์เดิม ของจริง หรือภาพ ถ้าไม่ตรงกับข้อมูลดังกล่าวก็จะอ่านข้อมูลซ้ำถ้าสารที่อ่านให้ความรู้สึกในทางลบจะต้องใช้เวลาในการรับรู้มากกว่าข่าวสารที่ให้ความรู้สึกในทางบวก จากนั้นสมองก็จะบันทึกความเข้าใจเกี่ยวกับรูปร่างของคำ และความหมายของประโยคเอาไว้

4.2 การวิเคราะห์การเชื่อมโยงข้อความ ทฤษฎีนี้เห็นว่าผู้อ่านมีวิธีการจะดึงข้อความที่มีความหมายคล้ายคลึงกันมาเกี่ยวข้องกันหรือจัดข้อความที่ไม่ต้องการออกข้อความที่ได้รับการแก้ไขปรับปรุงแล้วจะมีความสัมพันธ์เป็นบวก

รัชนี เหมัญกิจ, และคณะ (2548, หน้า 96) ได้กล่าวถึงหลักการอ่านใจจับความไว้ว่า ผู้อ่านจะต้องจับใจความของเรื่องและสามารถ ตอบคำถามได้จากการสังเกตข้อความในเนื้อเรื่อง ว่า เหตุการณ์ในเรื่องเกิดขึ้นที่ไหน เกิดขึ้นเมื่อไร (วัน เวลา ที่เกิดเรื่อง) ตัวละครที่เกี่ยวข้องมีใครบ้าง จุดเริ่มต้นของเหตุการณ์คืออะไร อะไรเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ เหตุการณ์นั้นก่อให้เกิดผลอย่างไร แนวคิดของเรื่องคืออะไร สามารถนำประโยชน์อะไรจากการอ่านไปใช้ในชีวิตประจำวันได้บ้าง คุณธรรมของเรื่องมุ่งเน้นในด้านใด

การอ่านจับใจความเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์นั้นจะต้องมีหลักเกณฑ์ในการอ่าน คืออ่านเรื่องราวทั้งหมดให้เข้าใจ จับใจความสำคัญของแต่ละตอนแล้วตั้งคำถามสั้นๆ ว่าใครทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร แล้วสรุปใจความสำคัญของทุกๆ ตอน และขยายความในคำ ตอบเมื่อต้องการรายละเอียด ส่วนการอ่านจับใจความจะให้ผลนั้น นักเรียนต้องมีความรู้พื้นฐานในการอ่านต้องเข้าใจความหมายของคำ ต้องมีสมาธิในการอ่าน มีสุขภาพกายและจิตใจดี และต้องมีการฝึกฝนอยู่เสมอต้องให้นักเรียนรู้จักคำศัพท์ใหม่ๆ เพื่อให้เกิดความพอใจและให้นักเรียนรู้จักความหมายของคำอย่างแจ่มแจ้งจะทำให้นักเรียนอ่านหนังสือได้อย่างกว้างขวาง เข้าใจเนื้อเรื่องและจับประเด็นได้นอกจากนี้วินิตา โสภากันท์ (2530, หน้า 19) ได้ให้หลักการอ่านจับใจความไว้สอดคล้องกันว่า นักเรียนต้องรู้จักมุ่งหมายในการอ่านประการสำคัญต้องพยายามจับใจความสำคัญของเรื่องให้ได้รู้แนวคิดของเรื่องว่าเป็นอย่างไร และต้องฝึกอ่านจับใจความอยู่เสมอ ๆ จะช่วยให้อ่านได้รวดเร็วขึ้น

สรุปได้ว่า การสอนอ่านจับใจความที่ประสบผลสำเร็จนั้น ครูผู้สอนควรมีความรู้ความเข้าใจในทฤษฎีการเรียนรู้ และนำหลักจิตวิทยามาใช้ควบคู่กับการสอน เลือกเนื้อหาที่มีความเชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิม จึงจะกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจเรียนยิ่งขึ้น

5. การอ่านจับใจความสำคัญของเรื่อง

ใจความสำคัญหมายถึง ใจความสำคัญที่เด่นที่สุดของย่อหน้า เป็นแก่นของย่อหน้าที่สามารถครอบคลุมเนื้อความในย่อหน้าหนึ่งๆ ไว้ในแต่ละย่อหน้าจะมีประโยคใจความสำคัญเพียงประโยคเดียว หรืออย่างมากไม่เกิน 2 ประโยค

ใจความรอง หมายถึง ประโยคที่เป็นใจความสนับสนุนที่ใช้อธิบายขยายความคิดในประโยคใจความสำคัญให้ชัดเจน ธีรญา เหมียมจุล (2547, หน้า 85-87)

1. ลักษณะใจความสำคัญ

1.1 ใจความสำคัญเป็นข้อความที่ทำหน้าที่คลุมใจความสำคัญของข้อความอื่นๆ ในตอนนั้น นอกจากนั้นเป็นส่วนขยาย

1.2 ใจความสำคัญของข้อความหนึ่งหรือย่อหน้าหนึ่ง ๆ ส่วนมากจะมีประการเดียว

1.3 ใจความสำคัญมีลักษณะเป็นประโยค อาจเป็นประโยคเดียวหรือประโยคซับซ้อนได้แต่บางกรณีอาจเป็นใจความที่แฝงอยู่ก็ได้

1.4 ใจความสำคัญที่เป็นประโยคส่วนมากอยู่ต้นข้อความหรือต้นย่อหน้า

2. การพิจารณาใจความสำคัญ

2.1 การอ่านจับใจความสำคัญควรเริ่มต้นอ่านแต่ละย่อหน้า และนำทุกย่อหน้ามาพิจารณาร่วมกันจะทำให้สามารถจับแก่นของเรื่องได้

2.2 ใจความสำคัญของแต่ละย่อหน้า ส่วนมากจะปรากฏอยู่ในประโยคใดประโยคหนึ่งดังนี้

2.2.1 ใจความสำคัญอยู่ตอนต้นย่อหน้า และมีรายละเอียดเขียนต่อเนื่องมาจนจบ

ตัวอย่าง

ยายเจียมเป็นคนใจดี รักเด็กและชอบเล่นนิทานให้เด็กฟังทุกคืน เด็กๆจะชวนกันมาที่บ้านยายเจียมเพื่อฟังนิทาน

ใจความสำคัญ คือ ยายเจียมเป็นคนใจดี รักเด็กและชอบเล่นนิทานให้เด็กฟัง

2.2.2 ใจความสำคัญอยู่กลางย่อหน้า โดยมีประโยคขยายความให้รายละเอียดอยู่ตอนต้นและตอนท้าย

ตัวอย่าง

เหตุผลสำคัญที่สังคมต้องการลูกชายนั้นก็เพราะว่าลูกชายเมื่อโตขึ้นจะเป็นหลักสำคัญและแบกรับภาระต่างๆในครอบครัว รวมทั้งเลี้ยงดูพ่อแม่ผู้ชรา ในขณะที่ลูกผู้หญิงเมื่อโตเป็นสาวก็จะแต่งงานและออกไปอยู่กับครอบครัวของสามีใจความสำคัญคือ ลูกชายเมื่อโตขึ้นจะเป็นหลักสำคัญ และแบกรับภาระต่างๆในครอบครัวรวมทั้งเลี้ยงดูพ่อแม่ผู้ชรา

2.2.3 ใจความสำคัญอยู่ตอนท้ายย่อหน้ามีประโยคขยายความให้รายละเอียดมาก่อน

ตัวอย่าง

เมืองที่เป็นศูนย์กลางความเจริญของประเทศย่อมมีปัญหาต่างๆตามมา เช่น การจราจรติดขัด มีการลักขโมย เป็นต้น ดังนั้น รัฐบาลจึงพยายามกระจายความ

เจริญไปสู่เมืองอื่นๆ เพื่อให้มีความเจริญทัดเทียมกัน ใจความสำคัญคือ รัฐบาลจึงพยายามกระจายความเจริญไปสู่เมืองอื่น ๆ เพื่อให้มีความเจริญทัดเทียมกัน

2.2.4 ใจความสำคัญอยู่ตอนต้นและตอนท้ายย่อหน้ามีรายละเอียดอยู่

ตรงกลาง

ตัวอย่าง

นกขุนทองจะหัดพูดเมื่ออายุได้ 4 – 5 เดือน เราควรสอนให้พูดคำง่ายๆ ไปก่อน เช่น ทอง ทองจ๋า แล้วจึงสอนคำอื่นๆต่อไป นกขุนทองขยันพูดอาจพูดได้ทั้งวัน แต่จะพูดได้เก่งหรือไม่อยู่ที่ความเอาใจใส่ของคนเลี้ยงด้วย

ใจความสำคัญคือ 1. นกขุนทองจะหัดพูดเมื่ออายุได้ 4 – 5 เดือน

2. นกขุนทองขยันพูดอาจพูดได้ทั้งวันแต่จะพูด

ได้เก่งหรือไม่อยู่ที่ความเอาใจใส่ของคนเลี้ยงด้วย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)

1. การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นพวก การอยู่รวมกันของมนุษย์ส่วนใหญ่เป็นการอาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกันไม่สามารถจะทำกิจกรรมทุกอย่างได้ด้วยตนเอง ทั้งนี้เพราะมีข้อจำกัดทางด้านชีววิทยาและทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่มเป็นความเกี่ยวข้องในด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลที่มีต่อกิจกรรมของกลุ่มและเป็นตัวกระตุ้นให้ทำงานสำเร็จได้ตามเป้าหมาย ในความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนหากมองในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาจะเป็นกระบวนการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ ได้แก่ การวิจัย (ศึกษาชุมชน) การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน การบริหารจัดการ การติดตามและประเมินผล ตลอดจนการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน ในฐานะที่เป็นสาระสำคัญต่อความสำเร็จของการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมหรือด้านอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นระดับนานาชาติ ระดับท้องถิ่นและระดับชุมชนก็ดี (ทงตักตี๋ คุ่มไข่น้ำ, 2534, หน้า 117) กระแสแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นเกิดขึ้นจากปัญหา และความล้มเหลวในการดำเนินงานพัฒนาในอดีต ซึ่งเน้นและให้บทบาทกับคนภายนอกชุมชน โดยได้ละเลยศักยภาพและความสามารถของคนในชุมชน ดังนั้นจึงได้มีการหันมาทบทวนถึงประสบการณ์พัฒนาที่ผ่านมา ทำให้ได้ข้อสรุปว่าประชาชนน่าจะเป็นผู้กำหนดเป้าหมายของการพัฒนา และโดยเฉพาะกระบวนการพัฒนา ประชาชนควรจะได้เป็นผู้เข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินการทุกขั้นตอน

2. ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ไพจิตร ไครวงศ์ย่อย (2538, หน้า 20) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า เป็นพฤติกรรมการรวมกลุ่มในการดำเนินกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่วางไว้ เพื่อพัฒนาหรือแก้ไขปัญหภายในชุมชน นอกจากนั้นนิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527, หน้า 183) ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึงการเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ในสถานการณ์กลุ่ม (Group Situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุทำให้เกิดการกระทำ (Contribution) บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าว ส่วนบุญเทียม อังสวัสดิ์ (2542, หน้า 18) ได้ให้ความหมายของคำว่า การมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนในกระบวนการปฏิบัติกิจกรรม โดยเริ่มตั้งแต่การสำรวจสภาพปัจจุบัน ปัญหา การกำหนดความต้องการ การตัดสินใจ และปฏิบัติ ตลอดจนการติดตามผลการดำเนินงานนั้น ๆ ด้วย ในขณะที่บุญเชิด สุขอภิรมย์ (2541, หน้า 22) ได้กล่าวถึงการบริหารแบบมีส่วนร่วมว่า เป็นการที่บุคคลหรือคณะบุคคลเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ โดยการเข้ามามีส่วนร่วมนั้นต้องให้บุคคลได้มีส่วนร่วมรับรู้ขั้นตอนหรือเป็นการมีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารและรวมทั้งให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยซึ่งจะทำให้กิจกรรมหรืองานที่ปฏิบัตินั้นบังเกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพสูงสุด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมกันแก้ไขนั่นเอง

ทะนงศักดิ์ คุ้มไข่น้ำ (2534, หน้า 76) ได้ให้ความหมายว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล เป็นกระบวนการที่กลุ่มเป้าหมายได้รับโอกาส และใช้โอกาสที่ได้รับแสดงออก ซึ่งความรู้สึกนึกคิดแก้ไขปัญหาคือความต้องการของคน โดยการช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกน้อยที่สุด

อรพินท์ สพโชคชัย (2538, หน้า 2) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม (Participation) โดยทั่วไปจะมีความหมายที่กว้างขวางสำหรับความหมายที่พูดถึงเชิงการพัฒนามักจะหมายถึง การมีส่วนร่วมของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ชุมชนหรือประชาชนที่เข้ามามีบทบาทการดำเนินงาน แต่การมีส่วนร่วมในความหมายที่กว้างกว่าอาจจะหมายถึงการเข้าร่วมกิจการพัฒนาต่าง ๆ ของชุมชนโดยตรง

สายทิพย์ สุกติพันธ์ (2534, หน้า 92) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในความหมายที่ลึกซึ้งที่สุดมิได้หมายถึงเพียงเมื่อรัฐกำหนดโครงการอะไรขึ้นมา ประชาชนก็ร่วมกันทำแต่ทั้งนี้ต้องอยู่บนเงื่อนไขของการเปลี่ยนการทำงาน กลไกการพัฒนาจากการพัฒนาโดยรัฐมาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก การมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างน้อยที่สุดประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการริเริ่มวางแผน และการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่และอนาคตของเขา

กรรมนิภา ชมดี (2524, หน้า 11) กล่าวว่าการมีส่วนร่วมหมายถึง การร่วมมือของประชาชนไม่ว่าของปัจเจกบุคคลหรือหรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกัน และเข้ามาร่วมกันรับผิดชอบเพื่อดำเนินการพัฒนา และเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการ โดยการกระทำผ่านกลุ่ม หรือ องค์กรเพื่อให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์

ภูมิธรรม เวชยชัย (2527, หน้า 33) ได้กล่าวไว้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึงการที่ชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นโดยชาวบ้านหรือกิจกรรมที่หน่วยงานของรัฐหรือเอกชนได้จัดขึ้น โดยชาวบ้านซึ่งหมายถึง ทั้งคณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านเป็นผู้เข้าร่วมโดยการรับฟัง เสนอความคิดเห็น ชักถาม ตัดสินใจวางแผน ปฏิบัติ รับผิดชอบ ตลอดจนประเมินกิจกรรม

เมตต์ เมตต์การุณจิต (2541, หน้า 17) ประจวบ สือประสาร (2542, หน้า 24) ได้ให้ความหมาย ของการมีส่วนร่วมไว้ว่าการเปิดโอกาสให้ประชาชนไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ไม่ว่าจะผ่านทางตรงหรือทางอ้อมในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ที่มีผลกระทบต่อตนเองหรือชุมชน โดยเริ่มตั้งแต่การสำรวจสภาพปัจจุบัน ปัญหา การกำหนดความต้องการ การตัดสินใจ และปฏิบัติตลอดจนการติดตามผลการดำเนินงานนั้น ๆ ด้วยเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจในกิจการใด ๆ ที่มีผลกระทบต่อประชาชน

ส่วนไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2531, หน้า 25) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนตามทฤษฎีการสหประชาชาติ ได้กล่าวไว้ว่าการมีส่วนร่วมจะต้องครอบคลุมถึงเรื่องต่อไปนี้

1. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนา
2. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมช่วยเหลือในการปฏิบัติตามโครงการพัฒนา
3. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทุกขั้นตอนในกระบวนการพัฒนา

ซุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2531, หน้า 48) ได้ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วม คือ การให้สมาชิกทุกคนในองค์กรหรือหน่วยงานเดียวกัน ได้กระทำกิจกรรมร่วมกันตามบทบาทและหน้าที่เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายที่ทุกคนคาดหวัง และประสบผลสำเร็จ บุคลากรทุกระดับขององค์กรต้องปฏิบัติงานอย่างมีเป้าหมายและทิศทางในทำนองเดียวกัน

โคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen & Uphop, 1977, หน้า 6) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทว่า การมีส่วนร่วมต้องประกอบด้วยการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของประชาชน 4 ประการ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่า จะทำอะไร ด้วยวิธีการอย่างไร
2. มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ สนับสนุนหรือให้ความร่วมมือ
3. มีส่วนร่วมแบ่งปันผลประโยชน์จากโครงการ
4. มีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ

โอคเลย์ (Oakley, 1991, หน้า 8 - 9) ให้ความหมายการมีส่วนร่วม คือ การดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องใน 3 ลักษณะ ได้แก่

1. การให้การช่วยเหลือ
2. การให้อำนาจ
3. เป็นงานขององค์กร

กล่าวโดยสรุป แม้ว่าการมีส่วนร่วมจะมีนักวิชาการให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย พรรณาก็ตาม แต่สิ่งสำคัญของการมีส่วนร่วมก็คือการเปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม ในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมคิดตามผล การเปิดโอกาสให้เข้าร่วมกิจกรรมจะได้รับประโยชน์ในด้านการนำเอาความรู้ ความสามารถ (Talents) และทักษะ (Skills) ของคนในองค์กรหรือท้องถิ่นแล้วแต่กรณีมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม นอกจากนี้การเข้ามามีส่วนร่วมจะช่วยให้ผู้เข้าร่วมมีความรู้สึกว่าคุณค่าและมีศักดิ์ศรี อีกทั้งจะกระตุ้นให้ทุกฝ่ายได้สำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบผู้ที่ละเลยหรือเฉยเมยไม่เข้าร่วมจะด้วยเหตุใดก็ตามย่อมทำให้อำนาจด้อยกว่าผู้ที่เข้าร่วมในกิจกรรมหรือกล่าวได้ว่าความละเลยไม่สนใจเป็นสภาวะที่บุคคลปลีกตัวออกจากสังคมนั้นเอง

3. ลักษณะและขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

ลักษณะการมีส่วนร่วม มีนักวิชาการได้กล่าวถึง ลักษณะของการมีส่วนร่วมแตกต่างกันในลักษณะต่างๆ ดังต่อไปนี้

ฮันดิงตัน และเนลสัน (Huntington & Nelson, 1975, หน้า 12-15) เห็นว่าการมีส่วนร่วมจะมีลักษณะต่าง ๆ โดยพิจารณาได้จากกิจกรรม ลักษณะของการมีส่วนร่วมประเภทนี้ เช่น ด้านการเมือง อาจพิจารณาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้ง การลงประชามติ การประท้วง และระดับการบริหารโครงสร้างขององค์กรหนึ่งจะต้องมีสายบังคับบัญชา ดังนั้นการมีส่วนร่วมจะพิจารณาได้ในแนวราบทุกแผนกทุกฝ่าย จะมีความเสมอกันในตำแหน่ง ดังนั้นการมีส่วนร่วมในแนวราบจึงเป็นไปอย่างหลวม ๆ ไม่จริงจัง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมีสถานะหรือตำแหน่งเท่ากัน ในแนวตั้งเป็นการมีส่วนร่วมตามสายการบังคับบัญชา เช่น มีหัวหน้า ลูกน้อง มีฝ่ายแผนกต่าง ๆ ลดหลั่นกันไป การทำงานจึงมีการตรวจสอบตามลำดับชั้นการแสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเองหรือผู้อื่นจะได้รับการตรวจสอบจากผู้บังคับบัญชา การมีส่วนร่วมทั้งในแนวราบและแนวตั้งนั้น ในบางครั้งจะต้องทำงานร่วมกับผู้บังคับบัญชาและเพื่อร่วมงานในแผนกอื่น จึงต้องแสดงบทบาทตามสถานะภาพของแนวราบและแนวตั้งที่กล่าวมาแล้ว นอกจากนี้ที่กล่าวแล้วข้างต้น จากการศึกษาพบว่าการมีส่วนร่วมในการบริหารในทางปฏิบัติแล้วจะมีรูปแบบหรือลักษณะอื่น ๆ อีกดังนี้ การมีส่วนร่วมในการประชุม การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น (อภิปราย พูดคุย ถกเถียง) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการเป็นผู้ริเริ่ม การมีส่วนร่วมในการชักชวน การมีส่วนร่วม

ในการประชาสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในการประสานงาน การมีส่วนร่วมในการควบคุม ติดตามและประเมินผล

กรรณิกา ชมดี (2524, หน้า 13) ได้สรุปรูปแบบในการพิจารณาการมีส่วนร่วม เพื่อใช้ในการวิจัย เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสารภีตำบลท่าช้างอำเภอวารินชำราบจังหวัดอุบลราชธานี โดยได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 10 แบบ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมประชุม (Attendance at Meetings)
2. การมีส่วนร่วมในการออกเงิน (Financial Contribution)
3. การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ (Membership on Committees)
4. การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ (Position of Leadership)
5. การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์ (Interviewer)
6. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน (Solicitor)
7. การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค (Customers)
8. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่มหรือผู้เริ่มการ (Entrepreneurs)
9. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน (Employers)
10. การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์ (Material Contribution)

ลักษณะการมีส่วนร่วม มีประเด็นสำคัญ 10 ประการ (นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, 2547, หน้า 15-17) ดังนี้

ประการที่ 1 ระยะเวลาและสถานที่ในการมีส่วนร่วมกับโครงการ ควรต้องให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมให้ต่อเนื่องตามวงจรชีวิตของโครงการ ตั้งแต่เริ่มต้นจนโครงการยุติ หรือหากคณะผู้บริหารเห็นว่าเหมาะสมก็ให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่แต่ละคนเกี่ยวข้องกับด้วยจริง ๆ เท่านั้นก็ได้

ประการที่ 2 การมีส่วนร่วมนั้น มีมิติทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ โดยทางด้านปริมาณถ้ามีคนเข้ามามีส่วนร่วมมากก็ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกันดีมากขึ้น จากนั้นทำให้องค์กรทางสังคมก่อตัวขึ้น ทางด้านคุณภาพ ควรให้มีส่วนร่วมมีมิติที่จะขัดขวางความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างบุคคล หรือความเป็นนายเป็นบ่าวกันให้มีส่วนร่วมเสมอภาคกัน จึงถือว่ามีคุณภาพดี

ประการที่ 3 จะให้การมีส่วนร่วมเป็นเป้าหมายปลายทาง (an end) หรือจะให้เป็นแนวทาง (a mean) คือจะให้เพียงบุคคลต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องก็พอใจคิดว่าบรรลุวัตถุประสงค์บางสิ่งแล้วหรือจะพิจารณาว่าการมีส่วนร่วมเป็นแนวทางที่ต้องทำให้ดี โดยตอบให้ได้ว่า "หลักจากการมีส่วนร่วมแล้วจะมีอะไรดีขึ้น อะไรควรเกิดขึ้นอีกบ้าง" อันเป็นการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมที่เป็นวิธีการหรือกระบวนการที่ต้องดำเนินไปอย่างมีคุณภาพ ซึ่งทำให้งานเกิดความสำเร็จดียิ่งขึ้น

ประการที่ 4 การมีส่วนร่วมนี้ ตามธรรมชาติอาจเกิดขึ้นไม่สม่ำเสมอหรือตลอดเวลา ก็ได้ เช่น เวลาเกิดภัยพิบัติก็มาช่วยกัน เมื่อหมดภัยแล้วก็แยกกลับไปเช่นเดิม

ประการที่ 5 การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคมและทางการศึกษา ซึ่งหากเกิดขึ้นได้คือ ให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันไปด้วยจะเป็นเสมือนการให้การศึกษาไปในขณะเดียวกัน

ประการที่ 6 สถานการณ์การมีส่วนร่วมนั้นต้องคำนึงว่าการมีส่วนร่วมที่แท้จริง มิใช่เกิดขึ้นจากการออกคำสั่งแต่จะต้องสร้างขึ้นเอง การมีส่วนร่วมมักต้องใช้ความพยายามให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ประการที่ 7 มีคณะผู้บริหารการมีส่วนร่วมพิจารณา เพื่อวางแผนทางการดำเนินงาน ให้เหมาะสมว่าจะให้บุคคลใดกลุ่มใดเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อใดและโดยวิธีใด ฯลฯ โดยคณะผู้บริหารการมีส่วนร่วม ควรมีตัวแทนผู้ได้รับผลกระทบในจำนวนมากพอควรและให้มีความหลากหลายมากพอควร

ประการที่ 8 การมีส่วนร่วมรับรู้สภาพปัญหา โดยการมีส่วนร่วมจะทำให้คนในชุมชนได้รู้สภาพที่เป็นจริงมากขึ้น การมีส่วนร่วมเพื่อค้นหาปัญหาทำให้เมื่อเห็นปัญหาแล้วจะนำความมุ่งมั่นที่จะคิดหาทางแก้ไขด้วยตนเองและร่วมแก้ปัญหาที่นั้น ๆ ได้จะทำให้เป็นบทเรียนที่จะแก้ปัญหาตนเองต่อไปได้

ประการที่ 9 คนที่อยู่ร่วมกันในชุมชนส่วนใหญ่มิได้ใช้ชุมชนเป็นเพียงที่รวมคน คล้ายเอาก้อนหินมากองรวมกันเท่านั้น แต่คนในชุมชนหนึ่ง ๆ มักมีความผูกพันเชื้ออาหารต่อกัน มีค่านิยมร่วมกัน

ประการที่ 10 ควรทำให้การมีส่วนร่วมมีลักษณะปณารมณัชนัประกอบไปบ้าง เพราะในสังคมไทยการมีอารมณ์ขันจะช่วยให้บรรยากาศการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นได้ดี ดังนั้นในการประชุมถ้าใช้อารมณ์ขัน คนตรี เกมส์ กีฬา เข้าร่วมด้วยจะสร้างอารมณ์การมีส่วนร่วมให้เพิ่มขึ้นได้

ปกรณ์ ปริยากร (2530, หน้า 64) กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชนซึ่งกระทำได้ 4 ลักษณะ คือ

1. ประชาชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการว่าอะไรคือสิ่งจำเป็นพื้นฐาน
2. ประชาชนเป็นผู้ระดมทรัพยากรต่างๆเพื่อสนองตอบความจำเป็นขั้นพื้นฐาน
3. ประชาชนเป็นผู้มีบทบาทในการปรับปรุงวิธีการกระจายสินค้าและบริการให้สมบูรณ์ขึ้น
4. ประชาชนเป็นผู้ได้รับความพึงพอใจและเกิดแรงจูงใจที่จะสร้างกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ฉอาน วุฒิกกรมรักษา (2526, หน้า 16) ได้แบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมไว้ 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นกำหนดความต้องการ
2. ขั้นวางแผนดำเนินงาน
3. ขั้นตัดสินใจ
4. ขั้นดำเนินการ
5. ขั้นติดตามผลงาน

ทองศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ (2534, หน้า 76-78) กล่าวถึงขั้นตอนในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในชนบทไว้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ชุมชน และวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด ขั้นตอนนี้รวมไปถึงการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและการคัดเลือกปัญหาที่จะแก้ไขตามลำดับก่อนหลัง โดยมีนักพัฒนาทำหน้าที่เป็นกระจกเงาผู้คอยสะท้อนภาพหรือคอยซักถามกระตุ้นให้ประชาชนได้พิจารณาสภาพครอบครัวและปัญหาต่าง ๆ และให้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหาด้วยตนเอง

2. การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีการวางแผน ดำเนินงานกิจกรรม การวางแผนดำเนินงานกิจกรรม ต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยให้ประชาชนตัดสินใจว่าจะเลือกวิธีการใด

3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผน การดำเนินงานตามแผนนี้แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ การลงทุนและการปฏิบัติงาน

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ทำให้รู้ว่าการดำเนินงานที่ผ่านมาแล้วนั้นได้ผลดีหรือได้รับประโยชน์หรือไม่ อย่างไร ช่วยให้บุคคลที่ร่วมในกลุ่มกิจกรรมรู้จักค้นหาข้อบกพร่องของการทำงานที่สามารถที่จะปรับปรุงแก้ไขข้อขัดข้องและอุปสรรคได้

กรรณิกา ชมดี (2524, หน้า 13) ได้สรุปรูปแบบการมีส่วนร่วมออกเป็น 10 รูปแบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมประชุม
2. การมีส่วนร่วมออกเงิน
3. การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
4. การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ
5. การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์
6. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน
7. การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค
8. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่มหรือผู้เริ่ม
9. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงานหรือลูกจ้าง
10. การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์